

Møddinger og Gødskning.

Et Stykke Bondehistorie.

Af

August F. Schmidt.

Forord.

Hermed skal jeg tillade mig at offentliggøre et Arbejde om Møddinger og Gødskning i dansk Landbrugs Historie, idet det maa formenes, at dette Emne ogsaa fortjener at blive gjort til Genstand for en Redegørelse i Bogform. Det bliver naturligvis en kulturhistorisk orienteret Fremstilling, der vil blive budt paa i det følgende, da det kun er denne Side af Sagen, der i vor Tid har Interesse, idet moderne Agriculturforskning og Kunstgødningens rigelige Anvendelse helt har gjort det af med de gamle, primitive Gødskningsmetoder. Naar jeg har fundet paa at skrive nærværende Arbejde, er Grunden hertil bl. a. den, at jeg ofte under mine Studier i dansk Bondehistorie — hvortil Carlsbergfondet yder mig Støtte — har følt Savnet af en kulturhistorisk Skildring af Møddingerne og Gødningsbehandlingen i de danske Landsbyer og paa de danske Vange. Det er i Virkeligheden et særdeles vigtigt agrarhistorisk Omraade, vi her skal stifte nærmere Bekendtskab med i nogle Kapitler, hvis Indhold er sammenarbejdet paa Grundlag af Eftersøgninger i en spredt tilgængelig Literatur. Det er mit Haab, at ogsaa dette Skrift vil komme til at gøre Nytte i landbrugshistorisk interesserede Kredse og maaske ikke mindst blandt fremtidige Kandidater fra Landbohøjskolen, hvor Gødningslæren er et centralt Fag, men hvor man naturligvis ikke under Eksamensforberedelser kan afse Tid til særlige Studier i det nu forældede Landbrugs Maader at behandle Gødningen paa. — Som et ikke uæneværdigt Supplement til O. H. Larsens fremragende Lærebog i Landbrugets Hi-

storie og Statistik tør jeg da haabe, nærværende lille Skrift vil blive betragtet. Det søger sin Berettigelse i at give kulturhistoriske Oplysninger om den Kraft, »der er Sjælen i Agerbruget« (»*Jac. Aall Hofman (Bangs) Karakteristik af Møddingen, »Gaardens Guldbors*«, i Beskrivelsen af Odense Amt 1843, 166), — og om denne kan man ikke vel vide for meget.

Brabrand, August 1939.

August F. Schmidt.

A.

Erkendelse af Gødningens Værdi.

I Aarhundrederne omkring vor Tidsregnings Begyndelse øgedes i Danmark Agerbrugets Intensitet meget stærkt. Forudsætningen herfor var den tekniske Udvikling, nye Redskaber og især Jernudvindingen, der gav Bønderne Adgang til et hjemligt Metal. Rimeligvis blev der nu ogsaa tilført Markerne Gødning. Man nøjedes ikke mere med den Aske, Afsvidningen af den vilde Vegetation kunde give. Intensiveringen af Agerbruget gik Haand i Haand med en Intensivering af Kvægavlen. Kvæget toges i Hus under den kolde Aarstid og blev vinterfodret; det jydsk Langhus i ældre Jernalder opstod derved, at der blev bygget en Stald som en Tilføjelse til Menneskeboligen. Et ikke uvigtigt Resultat heraf var, at der nu blev Staldgødning til Markerne. Maaske har Klimaforværringen i ældre Jernalder saaledes ved at tvinge Bønderne til at staldfodre Kvæget haft en væsentlig Andel i Agerbrugets Intensivering.¹⁾ Udnyttelsen af Affaldsgødningen har umiddelbart vist primitive Jordbrugere, at man heri havde en Hjælp i Kampen for Udkommet, idet de Agre, der blev gødede, gav bedre Udbytte end de ikke-gødede. Da Gødningens Værdi var erkendt, havde Agerdyrkerne fra Naturens Side modtaget en Støtte, som de aldrig senere her eller andetsteds paa Kloden har kunnet undvære eller ladet være med at benytte.

Gødningens Virkning i Jordbunden findes udtrykt i Ordets sproglige Indhold, idet gode betyder mæske, fede. Dets konstruerede Grundform: *gôdian betyder gøre god.

¹⁾ Efter Gudmund Hatt: Landbrug i Danmarks Oldtid (1937), 135.

Et gammelt og ejendommeligt litterært Vidnesbyrd om Gødningens Anvendelse er overleveret fra den islandske Fristatstid, idet der i Kapitel 44 af Njals Saga fortælles om Møgudkørsel¹⁾ paa Tunet. Halgerde spørger nogle omløbende Kvinder ud om Njal og hans Folks Adfærd paa Bergthorshvol: »Hvad gjorde Njals Huskarle?« spurgte Halgerde. »Hvad de andre gjorde, véd vi ikke,« svarede de, »een af dem óg (o: agede) Skarn paa Marken.« »Hvad skulde det nytte til?« sagde hun. »Jo«, svarede de, »han (o: Huskarlen eller Njal) sagde, at efter Gjødningen voxte det bedre der, end andensteds.« »Njal er dog ret enfoldig,« sagde Halgerde, »han, som dog ellers veed Raad for alt.« »Hvorledes det?« spurgte Kvinderne. »O«, svarede hun, »det er jo soleklart, hvorfor lod han ikke Gjødningen age i sin Skjæg, at den kunde voxe som andre Karlfolks²⁾; lader os derfor kalde ham den skjæglose Karl (o: Gubbe) og hans Sonner Møgskjæglingerne!³⁾

Til Ordene: »een af dem óg Skarn paa Marken« (o: einn ók skarni á hóla«) har *Finnur Jónsson* i Noterne til sin Udgave af Grundteksten den Bemærkning, at det næppe er saaledes at forstaa, at man i Njals Tid overhovedet ikke kørte Møg ud paa Tunet. Dette bevises af et gammelt Ord som *t a ð a* [o: Gødning] (smlgn. Egilssaga Kapitel 33,11). Det er aabenbart om en særlig Foranstaltning, Njals Saga oplyser⁴⁾.

I den ældste af vore Købstadsmarklove, *Nykøbing Mors* fra 1460, er der en Bestemmelse om Jordens Dyrkning og Gødningens Anvendelse:

»Item har nogen Mand pløjet Hedejord eller villet pløje, da bør hannem at nyde den Jord saa længe, hun vorder røden, som er et Aar, eller og saa længe han vil bruge den Jord med Korn

¹⁾ Møg svarer til *Muga*: stor Dyrge, Hob, jfr. gsv. *mogi*, dial. *moge*: Kornstak af Havre. Sv. Dialekt *moa*: hobe sammen. Ght. *mu* i muwrf: Muldvarp. Smlgn. Møgstakke paa Marken og Muldvarpeskud.

²⁾ Njal var skæglos.

³⁾ N. M. Petersens Oversættelse af Njals Saga (1841), 87.

⁴⁾ Finnur Jónssons Udgave af Njals Saga (Halle 1908), S. 99.

eller Gødning, da maa den Mand, som næst kommer, nytte den Jord med Korn og Gødning, som forskrevet staar, dog gør hannem Fyldest for et Aars Pløjning, den, som pløjede.«¹⁾

Man lærer heraf, at man i 1460 var velkendt med at pløje Hedejord, der skulde henligge som Pløjeland et Aarstid. »Hun vorder røden« maa vel betyde den Tid, det tager for pløjet Grønjord at blive forraadnet til Muld (»som er et Aar«), med mindre røden her har Betydningen: »pløjet første Gang« (se Feilberg røde). Man var i 1460 paa Mors klar over Gødningens Betydning, lige saavel som man har været det andre Steder. Desværre er vor Kundskab om Emnet fra Middelalderen iøvrigt uden Betydning, men vi tør roligt gaa ud fra, at i Oldtid og Middelalder og ned gennem den nyere Tids Aarhundreder, til op imod Landboreformperioden o. 1770, har Udnyttelsen af Gødningen ikke været særlig effektiv eller præget af Fremskridt af nævneværdig Betydning. Hertil kommer, at Kreaturholdet i gammel Tid ikke var stort, og i den Tid af Aaret, hvor Kvæget var indbundet, blev det — navnlig hen paa Foraaret — sultefodret. Halm og Vand var mange Steder de eneste Fødeemner, Bønderne i Fællesskabets Tid kunde byde Besætningen. Til Gengæld kunde den ikke afkaste nævneværdig Gødning. Ydermere maa det erindres, at Husdyr af hver Slags i saa mange Maaneder af Aaret som muligt færdedes ude paa Bymarken eller i Tofterne og paa Gadepladsen, saa den Gødningsmængde, der kunde samles, var ikke stor. Da en rigelig Gødningstilførsel til Jorden er en vigtig Betingelse for et godt Høstresultat, var det ret naturligt, at man saa vidt muligt stræbte hen til, at der ingen Gødning gik tabt for Markerne. Man søgte da ved Lovbestemmelser at værne sig mod, at noget af den Gødning, man trods alt kunde faa samlet, unyttig spildtes.

Det er da let forstaaeligt, at man i Landsbylove og Købstæders Markvedtægter finder Bestemmelser, der vi-

¹⁾ V V II, 39.

ser, hvorledes man inden for Bymændenes og Magistraternes Kredse var paa det rene med, at der skulde passes paa Gødningen. Ja, selv i *Christian V's Danske Lov* af 1683 er der en Bestemmelse (3—13—1 og 4), hvori det hedder, at »ingen skal udvises af sin Gaard, som han har fæstet af sin Husbond, saalænge han holder den ved Hævd og Bygning, og den forbedre og lovlig gøder sin Jord i Marken . . . .«.

Vender vi os herefter til Købstadsskraaerne, ser vi i *Randers Bylov* af 1772, at intet maa afhændes af al den Gødning, der falder i Byen, eller overlades til nogen udenbys boende, under 1 Rdlrs. Straf til Kassen for hvert Læs, som den erlægger, der Gødningen sælger, og Hestekoblernes Konfiskation, som tilhører den eller de af Byens Indvaanere, der antræffer Bonden eller den udenbys boende, der Gøden bortfører. Det kunde ej heller bevilges den militære Indkvartering at afhænde den i Kvartererne af Dragonhestene faldne Gødning til udenbys, der uimodsigelig ses ej rettere end at tilhøre Ejeren, paa hvis Grund den falder, til fri og lovlig Disposition, naar Ejerne leverer Halm til Strøelse. I vidrig [ø: modsat] Fald staar det de militære frit at overlade Gødningen til hvem af Byens Indvaanere, de selv vil. Ingen af Randers Indbyggere maa drive nogen af de paa Byens Grund værende Jorder til halvs eller i Fællig med nogen udenbys, da alt for stort Underslæb da vilde foregaa med Gødens Afhændelse, der da kom den udenbys boende til samme Nytte som den indenbys, der strider imod Byens og Markens Fordel¹⁾.

I *Aarhus Vide og Vedtægt* fra 1760 hedder det i § 13:

»Det er aabenbare og uimodsigeligt, at Gødning er Kilden til Byens Markers Frugtbarhed og Indvaanernes almindelige Nytte, baade saavidt Korn og Græs angaaer, hvorfor hermed uryggelig fastsættes, at intet af den Gødning, som falder her i Byen, paa nogen Maade maa føres af Byens Jorder til omliggende Marker eller overlades nogen uden Byen boende, under hvad Pretext det

¹⁾ V V II, 196—97.

end være kunde, alt under Gødningens og Hestekoblernes Forbrydelse til den eller de af Byens Indvaanere, som angribe samme, og 1 Rdlrs. Straf til Byens almindelige Kasse for hver Læs Gødning, som betales af den, fra hvis Gaard eller Gødnings Sted uden for Gaarden eller Foerterne og Marken, det er samlet, samt desuden at have et Aars Græsning for deres Kreature paa Byens Marker gandske forbrudt, i hvad de end og derfor ville betale. Thi skal al Gødning i Byen overlades dem, der bruge Avling og boe her, samt føre Avlingen her til Byen at udtæres, saa at end og udenbyes Eiere af denne Byes Markjorder, saa længe de ikke holde Dug og Disk i Byen eller have vundet Borgerkab, ikke maa nyde Gødning her, omendskjønt de ville føre den paa de Avlinger, de have her paa Marken.«

Den Gødning, der faldt fra Rytterhestene, havde Værterne, der holdt Indkvarteringen, Lov til at tage, naar den laa paa deres Grund, eller ogsaa skulde de afhænde den til Byens Avlsmænd, saa Aarhus Markjorder fik Nytte af Gødningen¹).

Tager vi til Skive, ses det af denne Bys Marklov fra 1769, at Grunden til, at Byvängen ikke dyrkedes saa meget, ikke var »Jordernes taabelige Fraliggenhed«, som den, at Gødning til Markjorderne ikke var til at faa fat i. Bønder, der boede i Egnen uden for Skive, tilvendte sig Gødning, dels for Penge og smaa Villigheder eller Hoveri og dels ved at tillade Borgerne at saa tilhalvs med dem.

»Men da Gødningen er den sande Grund og væsentligste Aarsag saavel til Kornets som Græssets overflødige Frembringelse, hvorfra Indvaanernes almindelige Nytte igien afhænger, saa fastsættes hermed tryggelig, at indtet af den Gødning, som falder her i Byen, paa nogen Maade maae føres af Byens Jorder til omliggende Marker eller overlades nogen uden Byen boende, under hvad Paaskud det end være kand, alt under Hestekoblernes Forbrydelse til den eller de af Byens Indvaanere, som angribe samme, og een Rixdalers Straf til Byens almindelige Casse for hver Læs Gødning, som betales af den, fra hvis Gaard eller Gødnings Stæd uden for Porten eller i Marken Gødningen er afhændtet, og skal han desuden have et Aars Græsning for sine Kreaturer paa Byens Fællede forbrudt i hvad han endog derfor

¹) V V II, 277—78. I Nibe maatte Gødningen heller ikke sælges til udenbys Folk, men alene til Avlsmændene (V V II, 65, Aar 1776).

ville betale; thi skal ald Gødning i Byen overlades dem, der bruger Auffling og ere blant Byens Indvaaneres Tal.¹⁾

I Vejle maatte i 1631 ingen Borger sælge, give eller laane nogen udenbys Folk Møg til deres Humlegaarde eller Jord. Bøden for Overtrædelse heraf var hver Gang til Byen 3 Mark²⁾. — Lignende Bestemmelse findes i Horsøns Marklov af 1802. Her vedtoges det, at den Gødning, der faldt udi Byen, burde anvendes til dens Mark og Engs Forbedring; ingen maatte derfor overlade den til udenbys, medmindre han godtgjorde at have meldt 8 Dage forud til Markinspektionen, at han havde Gødning, som han vilde overlade, imod at Modtageren afhentede, læssede og transporterede det, og der dog ej nogen i den Tid derom meldte det³⁾. — Endelig kan anføres, at i Bolmerød Vedtægt (Skam H., Fyn) fra 1731 bestemmes, at ingen Gaard- eller Husmand maa sælge deres Gødning til nogen udenbys. Overtrædelse heraf straffedes med en Bøde paa 2 Mark⁴⁾. — I Vrensted i Vendsyssel maatte Gadehusfolkene i 1713 gerne sælge deres »Møg eller Gødning«, men dog vist ikke til Folk fra en anden By. De skulde betales »efter billig Akkord« for det solgte⁵⁾.

Købtes der i Vokslev (Hornum H.) Gødning hos en fremmed, maatte den, der købte Gødningen, ikke besaa mere af sin Jord, end hvad den fremmedes Gødning fuldkommen kunde gøde (1779)⁶⁾. En lignende Bestemmelse kendes fra Varde Marklov af 1631. Her er Tale om Indtagning af Jord paa Bymarken. Den Mand, der tog mere Jord ind, »end han vel kan gøde, heller nogen saaer noget Jord uden Gøde, han bøde 3 Mark til Byen, om det bevises hannem over, og udlægges noget Jord, som han har taget, og anden Mand fanger Skade deraf, da gælde

¹⁾ V V IV, 263—64. Studier i Vider og Vedtægter I (1937), 90.

²⁾ V V II, 405₁₉.

³⁾ V. V. V, 92₂₂.

⁴⁾ V V I, 356₉.

⁵⁾ V V IV, 213₃₆.

⁶⁾ V V III, 510₃.

han Skaden. — Hvo der fører Gøde paa den Ager, en anden Mand er skreven for efter Borgmester og Raads Befaling, skal have forbrudt sin Gøde»¹⁾. Af Bestemmelserne fra Varde Marklov som fra de øvrige her citerede Købstadsvedtægter ser man straks, at Dyrkningen af Byjorderne i alle vore Købstæder i ældre Tid spillede en betydelig Rolle i Økonomien. Købstæderne var ogsaa Bondebyer, derfor er deres Love om Markjorderne af ikke ringe agrarhistorisk Værdi.

Endelig skal anføres et for vort Emne særlig karakteristisk Eksempel. I D ø s t r u p B r a n d v e d t æ g t (Tønder H.) fra Aar 1800 bestemmes, at nedbrænder en af Bymændenes Gaarde, og den brandlidte i saa Fald kommer til at mangle Gøde, skal af hver Halvgaard — hvis Branden finder Sted mellem 4. Juli og 4. August eller fra 5. Februar til 4. Maj — ydes et forsvarligt Læs Gødning, og af en Otting et halvt Læs til den skadelidte. Men sker Ildebranden mellem 5. August og 4. Februar, begge Dage iberegnet, ydes og leveres dobbelt, af en halv Gaard 2 Læs og af en Otting 1 Læs. Indtræffer Ildebrand mellem 5. Maj og 4. Juli, skal ingen Gødning leveres den brandlidte²⁾; i den Tid gik Kreaturerne mest ude hele Tiden. Den megen Løsdrift i en lang Tid af Aaret gjorde det nødvendigt at være nøjeseende ogsaa med den paa Vangene og i Engene tabte Gødning. Det gjaldt om, at den kunde komme til at virke gavnlig paa Grøden. Derfor var det forbudt mange Steder at indsamle Kokasser til Brændsel fra Markerne. Der findes dog kun et Par Bestemmelser herom i Landsbylovene. I H o l m s l a n d s G a m m e l S o g n s V i d e fra 1727 er der saaledes en Vedtægt, der siger, at ingen maa samle »Møg af vores Enge eller Forte under 1 Mark Brode, hver Gang det sker«³⁾, og i H ø j e r V i l k a a r (Tønder Herred) fra 1804 er det »rent forbuden at afsamle enten Faar- eller Koi Giøde« af Marken, ved 4

¹⁾ V V II, 570₁₈₋₁₉.

²⁾ V. V. V, 328—29.

³⁾ V V IV, 339₃.

Skillings Brøde første Gang det skete, og herefter dobbelt¹⁾).

I Skive Marklov fra 1769 nævnes, at Bønder i Byens Omegn kunde tilvende sig Gødning ved at handle med Borgere paa den Maade, at Borgerne saaede til halvs med Bønderne mod at give Gødning derfor. Denne Handlemaade har nok været ret almindelig. I Vindelvev (Nørvang Herred) nævnes i Videbrevet fra 1774, at ingen Gaardmand, der tager en Husmands Gødskning til halv paa sine Jorder, maa forunde Husmanden mere end de trede første Kærver efter Gødskningen. Forsaa en Gaardmand sig herimod, var Bøden 64 Skilling, og flyttede en Husmand sin Gødning af Byen, skulde han betale 1 Rdlr. til Videkassen²⁾. I Tilslutning til Vider og Vedtægters Oplysninger om at saa til halvs som Betaling for Gødning skal anføres en ny Optegnelse om samme Emne. Dens Indhold er fra saa sen en Tid som henimod 1850 og er fra en frugtbar østjydsk Egn:

Der var i Skjoldelvev i Sabro Herred enkelte Gaardmænd, der fik Husmændenes Gødning og Affald. Dette blev da kørt hen paa et bestemt Stykke Jord, og saa fik Husmanden som Erstatning for Gødningen Halvdelen af denne Jord besaaet til eget Brug, dog imod selv at levere Sædekornet. Denne Gødningsmaade kaldtes for Halvs-møg. Det hændte da, at en eller anden snedig Gaardmand gødede denne Jord rigtig tæt, saa at den i lang Tid derefter laa i en fortrinlig Gødningskraft, og saadanne Jordstykker blev tit paavist i Optegneren, P. Chr. Hummeluhrs Barndom (f. 1837). Hummeluhr troede forresten, at begge Parter stod sig bedst derved; thi Husmanden behøvede ikke at levere saa meget Sædekorn til det lille Stykke og høstede selvfølgelig meget mere derpaa, end om Gødningen var spredt over et større Areal af den forsultede Jord³⁾.

¹⁾ V. V. V, 215₁₂. Jfr. V. V. V, 174₂ (Københoved 1703): Kreaturer nødvendige for Gødningens Skyld.

²⁾ V V II, 440_a.

³⁾ E. T. Kristensens Udg. af P. Chr. Hummeluhrs Optegnelser om Bondelivet i Sabro Herred (Aarvog for dansk Kulturhistorie 1900, 74).

Ordsprog. I Tilslutning til det foranstaaende bør føjes de Ordsprog, hvis Indhold er forment ud fra Erkendelsen af Gødningens Værdi:

Æ Mog lægger æ Brød på æ Bord (Mors). — Gøder du ikke Ageren, saa bliver Skæppen tom. — Hvor der er godt, er der ogsaa født. — I æ Skidt gror æ Pæng.¹⁾ — En Lort o æ Jower, sæter æ Kåg o æ Buer. — Det er æ Luwet, dæ skal hold æ Kåg i Bænkrog (Mors): Gødningen skaffer Korn. Brødet plejede mellem Maaltiderne at staa i Bænkrogen. — Det nytter ikke at komme med Ploven, hvor Møgvognen ej først har været (vestj.). — »Vi har Mog og Skidt nok uden to Gange om Aaret«, nemlig Foraar og Efteraar, naar der skal gødes. — Hvor der er Mog, der er mange Penge (Vendsyssel). — Den, der beholder Mog tilovers, beholder æ Peng tilovers (Vestslesvig): mangler altid Gødning nok.²⁾

Fremskridtsforsøg.

Trods Lovbestemmelser var det dog alt for lidt Gødning, der kunde køres ud paa Markerne. Da Gødningen tilmed var udsat for den slettest mulige Behandling hjemme i daarlige Møddingsteder, er det tydeligt nok, at det ikke har været nogen betydningsfuld Erstatning, Jorden fik til Gengæld for, hvad den havde ydet. Naturligvis blev Høstudbyttet derefter. 3—4 Fold, undertiden mindre (mod vore Dages over 20 Fold paa veldrevne Brug), var det ringe Udbytte, Bønderne i Fællesskabets Tid kunde hjemføre fra deres to Kornvange i Trevangsbrugets Egne. Naar man saa erindrer, at heraf skulde svares baade Landgilde, Tiende og eventuelle Skatter samt tages fra til Saakorn til næste Aar foruden til Fødekorn, er man hurtigt klar over, at det kun var i de allerbedste Egne, Bønderne kunde faa nævneværdigt Korn tilovers til Salg³⁾.

Hertil kommer saa det uheldige, at i Fællesskabstiden var der paa Bøndergaardene ingen Mulig-

¹⁾ Evald Tang Kristensen: Ordsprog og Mundheld, S. 88, 193, 221, 286, 591.

²⁾ E. Tang Kristensen: Jyske Folkeminder IX, S. 38, Feilbergs Ordbog, Artikler om Mog.

³⁾ O. H. Larsen: Landbrugets Historie og Statistik (1929), 128.

heder til Stede for Fremgang paa Agerdyrknings Omraade, idet Fællesskabets snærende Baand var en Hindring for Indførelsen af andre Forbedringer end dem, alle Bymændene kunde enes om. Derfor var man stadig tilbage med Jordbehandlingen i Forhold til Herregaardene, paa hvis Marker der adskillige Steder i det 16. og 17. Aarhundrede fandt Grundforbedringer Sted, hvorved Jorderne kom til at give større Afgrøder; der kunde holdes flere Husdyr, mere Gødning fik man nu at pløje ned paa Markerne, og der kunde snart spores Fremgang i Foldudbyttet. Saaledes kunde paa Herregaarden Ringsted Kloster i 1586 meddeles, at Rug og Byg gav i Høstudbytte 3—4 Gange Udsæden og siden højere¹⁾. Paa Landsbymarkerne er der først Fremgang at spore længere ned i Tiden, idet man i Fællesskabstiden stadig havde Ulemperne med den stedse tiltagende Udstykning af Landsbymarken i lange Strimler at kæmpe med. Den enkelte Bondegaards spredt liggende Agre var besværlige at drive, saa Bearbejdning, Gødskning og Høstning ikke nær blev saa godt og rettidig udført, som man selv efter Tidens Forhold turde have ventet, fordi al for megen Tid og Arbejdskraft gik til Spilde ved de evindelige Kørsler²⁾ rundt til de mange forskellige Agre i Byvangene. Da man op imod vor Tid begyndte at indføre en mere rationel Markdrift, betød rigeligere Anvendelse af Gødning en ikke ringe Del i Landbrugets Fremskridt, ligesom en praktisk Omlægning af Byvangenes Drift ogsaa snart var mærkbar i heldig Retning. Man ser det f. Eks. i Vistoft paa Mols, hvor man i 1755 fik udarbejdet et Vedtægtsbrev om Bymarkens Brug og Hvile. Dette Brev indeholdt gavnlige Bestemmelser, og nogen Tid efter dets Ikrafttræden kunde Sognets Præst *E. G. Begtrup* skrive herom:

»Derpaa tog Sagen en lykkelig Begyndelse, og hele Marken blev omstøbt i en ganske anden Form end tilforn. Tilforn sled man

¹⁾ O. H. Larsen, 88, 93, 127.

²⁾ Jfr. Ordsproget: Om Møgekørsel og Helvedes Pine, der faar aldrig Ende.

Jorden aarlig, og den fik ikke, som den burde, sin Gøde eller Hvile, avlede derfor vel Deng [ø: Fylde] og Foder, men lidet og ringe Korn i Straaet. Marken var udarmet, og Bonden forarmet; men nu fik alle Ting nyt Liv. Marken blev gødet, rensset, ordentlig besaaet og behandlet, fik sin rette Brug og Hvile, bar ren og skær Korn og prægtig Rug, som man ikke var vant til at se. Bonden kom til at spise Rugbrød som tilforn havde maattet nøjes mest med Ærter og Byg i deres Brød. Bonden fik endog noget Rug tilovers at sælge til Skatters og Udgifters Bestyrelse, ja endog noget over. Korn og Eng blev sparet, der blev vunden i Hø, vunden i Smør, vunden paa Opdræt af Kreaturer« . . .¹⁾

Det har i det 18. Aarhundrede været almindelig kendt, at *Hvilepauser* for Kornvangene og stærkere Gødningssdrift har været et betydningsfuldt Gode for Landbruget. I 1760 anfører *Rørsnæs Bymænd* (Bandholm, Fuglse H.)²⁾ paa Lolland, at de kan bedre gøde og drive Jorden, naar den bliver omdelt [ø: udskiftet]. Det var da ogsaa et af *Udskiftningens store Fremskridt* for det danske Landbrug, at den enkelte Bonde bedre kunde — og blev mere interesseret i at faa Jorden sat i Gødningsskraft, idet han nu selv blev Herre over, naar Gødningen skulde udkøres, og hvor han vilde have den kørt hen til Nedpløjning paa Marken. Fællesskabets Ophævelse ved Lov af 1781 og Udskiftningens Gennemførelse i Tiden ca. 1780—1820 fik skelsættende Betydning for den danske Bondestand. De enkelte Bønder fik under de frie Forhold bedre Kaar at arbejde under. De fik mere Lyst og Flid til og i deres Gerning. Jorden blev grundigere og mere rettidig behandlet. Samtidig bevirkede de forøgede Besætninger en rigeligere og bedre Gødskning. Dertil kom Virkningen af det ændrede Driftssystem, der, navnlig hvor *Sommerstaldfodring* gennemførtes, satte Gødningssproduktionen i Vejret, og med den forøgede Gødningssmængde voksede ogsaa Interessen for Gødningens rette Opbevaring³⁾.

¹⁾ V V II, 241.

²⁾ V V III, 455₂; jfr. 519₂ (fra Vokslev, Hornum H.).

³⁾ O. H. Larsen, 182, 216. Jfr. Knud Fabricius i *Sønderjyllands Historie* IV (1933—37), 151. Søren Alkær sig: *Vejen Sogn* II (1938), 289. Anders Uhrskov: *Fra Landbrugets Verden* I (1938), 176.

Det var paa de store Gaarde, Fremskridtene indenfor Landbruget i alt væsentligt fandt Sted i Reformperioden og Aartierne derefter. En Foregangsmand, der i denne Forbindelse særlig bør fremhæves, var Godsejer *Adolph Valentiner* (1803—68) til *Gjeddesdal* ved Greve mellem Roskilde og Køge. Han var den første større Jordbesidder her i Landet, der gennemførte en fuldstændig *Dræning* (regelmæssig fra 1853) af et Storbrugs Marker, og han indførte stærk Fodring af Besætningen, saaledes at han kom til at raade over en indholdsrig Gødning, der satte Marken i god Kraft. *Gjeddesdal* afgav i en Aarrække et Eksempel paa, hvorledes en Gaard, der var bragt i god Drift, og hvor der siden arbejdedes paa at vedligeholde og forøge denne, kunde passes saaledes, at den gav sikre Afgrøder. Da danske Bønder før og omkring Midten af afvigte Aarhundrede kom saa vidt, at de lærte at holde Jorden i Gødningskraft, var de ogsaa mere nænsomme over den. De ønskede nu gennem *Selveje* at hævde Ejendomsretten til Jorden, der begyndte at vise sig gavmild, og derfor var de ivrige efter at komme fri af det gamle Fæstevæsen og virkelig blive *Ejere*. Det var i 1840—60'erne, Hovedparten af de sidste Fæstebønder i Danmark blev *Selvejere*. De var nu saa langt fremme ogsaa i materiel Kultur, at de turde købe sig fri og drive deres Jord helt paa eget Ansvar, nu da der var Betingelser til Stede for at gøre den mere og mere yderig.

B.

Forøgelse af Staldgødningen ved forskellige Metoder.

Til henimod 1850 raadede man endnu sædvanligvis over en alt for lille Gødningsmængde. Vel var der omkring denne Tid en betydelig Fremgang i Kreaturholdet, men Kvægets Vinternæring var endnu for tarvelig til, at den producerede Staldgødning kunde erstatte de med Afgrøderne bortførte Plantenæringsstoffer¹⁾. Dette Forhold var

¹⁾ O. H. Larsen, 182, 216.

man i Landbokredse naturligvis klar over længe før Midten af forrige Aarhundrede. Fra Reformperioden og fremefter søgte man da ogsaa i ledende Agrarkredse at give Bønderne gode Anvisninger paa bedre Godskningsmetoder, ligesom man gav Oplysninger om, hvorledes man kunde fremstille Gødning, der kunde supplere eller drøje paa den naturlige Affaldsgødning fra Stald og Sti. Det er, naturligt nok, især fra de magre Egne af Danmark (navnlig Nord- og Vestjylland), man har flest Oplysninger foreliggende om Gødningsforøgelse ved Hjælp af forskellige primitive Metoder, der hver især er ret smukke Udtryk for Agerdykernes vindskibelige Trang til at sætte Markerne i bedre Avlingskraft, saa Høsten kunde blive større. Fra Det kongelige danske Landhusholdningsselskab (oprettet 1769) udgik der ikke mindst i Aartierne paa begge Sider af 1800 megen nyttig Vejledning til Bønderne, der ved at erholde theoretisk Viden om Jordens Dyrkning, kunde hjælpe hele Landbruget fremad.

Det var fortrinsvis praktisk indstillede Præster, der gav Oplysninger i Tale og Skrift til Bondestanden om den bedst mulige Dyrkning af Jorden. Herved kom de selvsagt ogsaa ind paa Gødningslæren, hvad vi finder smukke Eksempler paa i Pastor *H. J. C. Hoeghs* Bog: »Anviisning til et velindrettet Jordbrug«, der er et Prisskrift, som blev tilkendt det kongelige Landhusholdningsselskabs første Guldmedaille i Aaret 1794. I Værkets 3. Udgave 1811 findes Gødning omtalt S. 347—79. Pastor Hoegh var Præst for *Gentofte*, men han meddeler ogsaa af sine Erfaringer fra sin Præstetid i *Hillerslev* og *Kaastруп* Sogne i Thy. Sammen med Hoeghs Værk maa nævnes Præsten *Knud Aagaards* Bog: »Veiledning ved en Gaards Drift i Hedeegne« (1811), ogsaa belønnet og udgivet af Landhusholdningsselskabet. I dette fortrinlige Værk er Hovedparten af Oplysningerne fra *Agerskovegnen* mellem *Aabenraa* og *Tønder*, men da ogsaa Aagaard havde været Præst i *Thyland*, i *Skjold-*

borg og Kallerup Sogne¹⁾, har han udnyttet en Del af sine agronomiske Iagttagelser fra Thistedegnen i sit Prisskrift. Aagaard har naturligvis forholdsvis mange Oplysninger om Gødskningen i Hedeomraaderne, og man tør i den Henseende trostigt tage hans Arbejde som et almindeligt Udtryk for den bedste Del af Hedeegnenes Landbrug ved 1810. — I *Christian Olufsens*: »Lærebog i den danske Landoeconomie« (1814) er der forholdsvis kortfattede Kapitler om Gødning, Gødskning og Møddinger, ligesom *Gregers Begtrup* i sine 6 Bøger: »Beskrivelse over Agerdyrkningens Tilstand i Danmark« (1803—1812) heller ikke har saa forfærdelig meget om de enkelte Egenes Gødningsforhold.

Vi skal op i 1820'erne, inden vi rigtig faar Oplysninger om alle danske Egenes Gødningsmetoder, idet Landhusholdningsselskabet da begyndte Udgivelsen af en Række Bøger, 19 ialt (1827—1844), der amtsvis giver »Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i oekonomisk Henseende«. I hvert af disse Bind er der i Kapitel 7 (dog Kapitel 9 i Bind XVII) meddelt Oplysninger om de respektive Egenes Gødskning og Arbejdet hermed. »A m t s b e s k r i v e l s e r n e« er da en god Kilde til Kundskab om vort Emne. Det vil selv sagt føre alt for vidt at citere fyldige Uddrag af de 19 Bøgers Gødningskapitler, hvilket ikke mindst paa Grund af Emnets store Ensartethed vilde blive en drøj Læsning, men man vil naturligvis i nærværende Skrift finde nævnt saa mange Oplysninger fra »A m t s b e s k r i v e l s e r n e«, at man derigennem kan faa et tilstrækkeligt Indtryk af de gamle Gødningsmetoder i vort Land.

Som en Fortsættelse af »A m t s b e s k r i v e l s e r n e« er *J. B. Krarups* og *S. C. Tuxens* seks Bindes Værk: »Beskrivelse af Landbrugets Udvikling i Danmark fra 1835 til Nutiden« (1895—1912) at betragte. Ogsaa disse nyttige Bøger er udgivet af Det kgl. danske Landhusholdnings-

¹⁾ Jfr. Knud Aagaards Bog: Beskrivelse over Thy (1802), 105—110, hvor Gødskningen i Thy omtales.

selskab. De behandler alle Danmarks Egne i agriculturel Henseende og har ligeledes bestemte Afsnit om Gødning.

Disse Afsnit bygger for de ældre Tidens Vedkommende alle paa »Amtsbeskrivelserne«, men fortsætter saa til Nedskrivningsaaaret og indeholder derfor talrige Enkeltheder om moderne Anvendelse af Gødning i rigeligt Omfang saavel som om Kunstgødningens Udnyttelse og Betydning for Landbruget. Vi har altsaa i de to nævnte imponerende agrarhistoriske Skriftrækker mange Oplysninger om det Omraade af dansk Bondehistorie, der behandles i nærværende Skrift.

*

Blandingsmøddinger. For at kunne faa mere Gødning at køre ud paa Agrene øgede man den naturlige Gødning ved at tilføre den forskelligt Affald, gamle Jorddiger, Grønsvær, Opfejning, gammelt Halm, i Strandegne Tang, i Hedeegne Lyng o. s. v. Paa Smaaøer (maaske navnlig Fanø) og i Kystegne (hele Vestkysten op, Fyn m. fl. St.) brugtes Fiskeaffald som Gødning, medens Aske har været brugt i samme Øjemed i alle Dele af Landet. Naar man i vore Dage bruger Aske paa samme Maade, er det blot for at komme af med den, medens man i ældre Tid ligefrem saa hen til den som et ret værdifuldt Erstatningsstof at tilføre Ageren. Mosejord og Ler blev ogsaa brugt som Gødning. Paa Sjælland blev Torvejord ikke anvendt i stor Udstrækning, medens den i Vendsyssel, Thy og Himmerland meget hyppigt brugtes til Stroelse, til Møddingblandelse og til Opsugning af Ajle. I de samme nordjydske Egne afbrændtes tørveholdige Kærjorder, der skulde opdyrkes. Ved Pløjningen kunde Asken saa blive fastholdt i Jorden og frugtbargøre denne. Til temmelig langt ned i det 19. Aarhundrede berigede man i mange Egne — især dog i midt- og vestjydske — Markerne med Tørveaske ved Forbrænding af Lyngtorv. Asken indblandedes i Kompostmøddingerne. Mos

fra Hederne og finere Dele af Lyngen var anset som Strømateriale, hvorfor man af disse Hedeplanter fik Møddingfyld. Paa Tørveland og magre Jorder kørte man Ler. Alt Slags Byggeri affald blev opsamlet og udnyttet paa Markerne, f. Eks. gammelt Tag og Tagsmuld, Ler og Lerstensbrokker, Gips, Skorstensod, og hvad andet, der ligger i Vejen, naar et gammelt Hus bliver nedrevet eller repareret. Hornspaaner og gamle Ben har i formalet Tilstand ogsaa været udnyttet som Gødning. Salt ansaaes at have megen Kraft til at forbedre Gødningen; det anvendtes af Godsejer *Arnoldus Falkenskjold* paa Sæbygaard (Vestsjælland), som han ejede i Tiden 1779—1797. Falkenskjold havde lært at bruge Saltet af den indsigtfulde Inspektør *Voelken* paa Juellinge (Sjælland), som havde indrettet de grevelige Moltkeske Godser paa holstensk Maade, og som var den første, der indførte Hvedeavl på Sjælland. Falkenskjold hældte Silde- og Kødlege paa Hveden, der lå i et stort Vallekar. Havde han ikke saa megen Lage, saa Hveden kunde blive skjult, tog han undertiden en Tønde spansk Salt, som blev blandet i Møddingvand, efter at Saltet nogen Tid i Førvejen var blevet opløst med koghedt Vand. Saaledes blev Hveden undertiden staaende i 3 til 4 Dage. Dagen førend Hveden skulde saas, tappedes Vandet fra, det bevarede omhyggeligt og blev øst paa Gødningen. Den stærke Saltning tilskriver Falkenskjold ikke alene, at han ingensinde fik Brand eller Rust i sin Hvede, men at samme efter Omstændighederne altid var ualmindelig god¹⁾.

Efter nu at have fremført ovenstaaende Oplysninger om forskellige Tillægsmidler til den naturlige Gødning, skal gives en mere grundig Fremstilling af en særlig udviklet Gødskningsmetode knyttet til Blandingsmøddingerne. Som det vil ses, er det navnlig Jyllands magrere Egne, der har en detailleret Gødskningsteknik, ligesom

¹⁾ Fra Holbæk Amt 1938, 35.

det selvsagt maa blive Havegnene, der udnytter Tangen i Blandingsmøddingerne.

Indledningsvis skal dog anføres, at der om Gødning-blanding findes Bestemmelser i et Par Landsbylove. I *A a r e s t r u p* Vedtægt fra 1719 (Himmerland) er der Forbud mod Gødningblanding: »Ei heller maae nogen Husmand blande Jord imellem Giøde, som hand vil have udaget. Hvo det gjør, skal hafve sin Giøde forbrudt til Granderne (o: Bymændene), og den første Gang nyder Oldermænden det, og siden skal det forundes dend af Gaardmændene, som vild gifve mest derfor«¹⁾. Fra *R e j s b y* og *K æ r b ø l l i n g* Syd for Ribe er der i Grandebrevet fra 1725 Bestemmelse om, at ingen maa grave Grønning at age i sin Mødding, hverken paa egen eller fælligs Grund²⁾. Modsat er Forholdet i *H o l m e* (Ning Herred) ved Aarhus, hvor det i Videbogen fra 1746 bestemmes, at ingen maa grave, pløje eller saa noget udi fælles Jord undtagen det, der behøves til Giødning Blandelse³⁾. Fra Fællesmarken har man altsaa hentet Græs-sadder og god Muldjord at drøje Staldgødningen med. Tager vi ud til de tyske Kolonier paa *A l h e d e n*, finder man i disses Videbrev fra 1761 en Paragraf, der bestemmer, at ingen maa grave de saakaldte Asketørv »og samme brænde til Aske, men alene bruge sligt til deres Blandingsgiøde under Straf af 8 Sk. til Bøssen og desuden at sidde paa Vand og Brød i nærmeste Fængsel i 8 Dage uden al Naade, med mindre det af Øvrigheden skriftlig er tilladt, at det højnødvendigt behøves«⁴⁾.

Fra disse korte Lovbestemmelser skal vi vende os til mere udførlige Skildringer af Blandingsgødningen og Arbejdet, der fulgte med gamle Dages Gødskningsmetoder.

I en Indberetning til Biskop *Thurah* i 1755 fra *L æ s ø* meddeles, at Gødning føres aarlig paa Agrene, den bestaar

1) V V III, 290₃.

2) V V IV, 386₅.

3) V V II, 309₆.

4) V V IV, 283₈.

af Aske, Møg, Tang og Grønsvær, som de til Skade skrælle af Jorden og nedhakke i Møddingerne til Forraadnelse. Før nærværende Tid nødes de til af Faare-Møg opgravet af Faarestien og Kreaturerne Gødsel at berede sig fornødent Ildebrand, saaledes at de med en Skovl sammenklappe runde Kager, som brænde meget let, naar de ere tørrede i Solen, dog bruges det mindste deraf som muligt for ikke at mangle Gøde til Jorden; Asken deraf bliver god Gødning¹).

I det 19. Aarhundrede gødedes paa Læsø til den første og tredje Kærmland, og Gødsken udkørtes om Efteraaret paa Grønland eller paa Stubben. Som Gødning brugtes det saakaldte H a k k e m ø g, d. v. s. man afskrællede Jordskorpen et eller andet Sted i Udmarken og sammenkørte med en uhyre Opofrelse af Arbejdskraft denne Hede eller Grønsværtørvi i store Stakke eller Poller. Disse hakkedes da i Billinger og blandedes i Møddingen lagvis med Avlingsmøget. Denne Tilberedelse af Gødning var uheldig, dels fordi Kvantiteten ikke stod i Forhold til Kvaliteten, dels fordi store Strækninger af opdyrkelig Jord paa den Maade blev odelagt. Som Gødning brugtes ogsaa Jordblanding med Tangmøg, nemlig det i Strandkanten liggende forraadnede Tang og Tangrodder. Til den egentlige Læsødrift hørte endvidere »at raage«, hvorved forstaas den Skik, at »Jorden fra en Rende midt paa Agerryggen spredtes ud over Agrene tilligemed den paakørte Gødning, hvorefter Renden atter fyldtes ved i tvende paa hinanden følgende Aar at vælte Furen indad«. Lignende Skik med Gødningsdyngge i Fure tværs over Marken kendes fra A a l b o r g A m t og T h y (se Feilbergs Ordbog, Artiklen »Roge«)²).

Man blandede altsaa dér paa selve Marken for at undgaa for megen Frem- og Tilbagekørsel af Fyldjord. Der vandtes ikke saa meget ved denne Fremgangsmaade, da

¹) H. Grüner-Nielsen: Læsøfolk i gamle Dage (1924), 52 f.

²) H. Grüner-Nielsen: Læsøfolk i gamle Dage, 55—56. R o g e bet. »Topmaal«, derefter »Korndyngge«, »Møgdyngge« o. l., er kendt som Højnavn paa Samsø og Mors (se Samsøs Stednavne 1922, 65).

der ikke tilførtes Ageren Jord andet Steds fra. Man nedgravede og tildækkede Klægmoget (den ublandede og ugærede Godning) — helst paa Grønjord — enten i Løberækker, eller ogsaa blev Godningen hensat i Roger, smaa Møgdynger tildækkede med Jord¹). De spredtes, naar den opsmidte Grønjord var forraadnet. Den omhyggelige Spredning af Blandingsgodningen var i Almindelighed af god Virkning. I 1866 saa *J. B. Krarup* i Thy Løberækker, men i 1893 var de forsvundne²). — I Vendsyssel var den almindeligste Møgblanding Foldtørven meddeler *L. C. Brinck-Seidelin* i sin Amtsbeskrivelse fra 1828 (S. 129). Saaledes kaldtes den tykke Tørv, som blev skaaret paa Jordens Overflade, for derefter at blive kørt i Møddingen, hvortil man ogsaa førte Tørv med fin Lyng og fra gamle Diger. Manglede man Tørv fra disse eller fra Kær og Heder, opgravedes uden Barmhertighed den bedste Jord i Agrene, eller man flaaede Landsiden af Engene:

»— thi vist er det, at har Vendelboerne Lidenskab for noget, er det for at blande — som de kalder det. — Saasnart Bygget er saaet, begyndes herpaa . . . Den hjemførte Tørv opstables omkring Møddingen, ja stundom sættes tæt op mod Bygningen, hvis Lervægge derved bevares for Vinterveirets Indflydelse; saasnart Tørvene ere blevne bekvemme ved Sols, Regns og Lufts Indvirkning, anbringes de til Blanding med Staldgjødsken, som fra Vinteren haves liggende i en Side af Møddingen, saaledes at et tykt Lag Tørv lægges i Bunden, og derefter afveksles med Lag af Møg og Tørv. Naar alt Staldmøget er anvendt, dækkes Møddingen med Tørv, og henligger til at udføres, i Efteraaret til Rug paa meget skarpsandede Jorder, men oftest i Foraaret til Byg. Andre derimod have ikke Forraad af Staldmøg fra den afvigte Vinter; de blande da Jorden med det lidet friske Møg, som i Sommermaanederne samles om Natten og i Middagsstunden, eller de hjemføre Jorden først om Foraaret, blande den i den sidste Vinters

¹) C. Christensens Beskrivelse af Aalborg Amt (1832), 61 f. Jfr. Chr. Olufsen: Lærebog i den danske Landoeconomie (1814), 55, hvor Blandgodske anbefales. Aagaard: Beskr. over Thy (1802), 105 ff, om Blandingsgodning.

²) *Krarup*: Landbrugets Udvikling II (1896), 264, ff. Jfr. Otto Lemvigh: Om Godning (Landoeconomiske Tidender IV, 140 ff., 156—61).

Godske, og strax derefter udføre den, ofte til samme Mark, hvorfra Blandingsjorden blev taget — altsaa Sand til Sand og Leer til Leer; saa at de have haft megen Umage og Arbeide for intet andet, end for at blive ved en gammel Skik.«

Hertil kan føjes et Par Bemærkninger fra *Krarups Værk* II (1896), hvor den ved Blandingen i de vendsyselske Møddinger fremkomne »Lagkage« er blevet omtalt paa Grundlag af den gamle »Amtsbeskrivelse«, hvorefter det anføres, at Møddingen bliver o m s t u k k e n for Blandingens Skyld. Til sidst bliver Møddingen overhældt med et Dække af Jord til Værn mod Sol og Vind, indtil Udkørselen om Foraaret, hvor Gødningen hyppigst anvendtes til seksradet Grønjordsbyg. Den indblandede Jord var tit et 3—4 Gange saa stort Kvantum som selve Gødningen! Det siger sig selv, at Arbejdet med Blandingsmøddingen var meget stort. Maaden holdt sig længe og er rimeligvis opstaaet i Alsædsegne, hvor Jorden trængte til mere Tilførselskraft end den magre Staldgødning. Der fandt trods alt en Berigelse af Agerjorden Sted herved. —

Paa *Mors* var det i 1811 almindeligt at gøre Møddingen¹⁾ større ved Blanding med adskillige dertil tjenlige Ting, saasom Græstørv, Jordtuer, god Muld af Gravhøje, gamle Jorddiger, gamle Lervægge, gammelt Tag, Halm, som ikke mere duede til at røgte med, Tørveaske m. m. I Mangel af anden Blandjord pløjes til dette Brug før Vinteren et Par Furer paa en god Grønjordsager, der enten hugges i Stykker og kastes sammen i Hobe, eller bliver liggende uforstyrrede til næste Foraar. Efter at Vaarsæden er lagt, gaar Møddingblandingen for sig enten i Marken eller hjemme i eller ved Gaarden, saaledes at man lægger i Firkant: 1) Et Lag Jord eller Græstørv med Sværsiden opad, som hakkes i Smaastykker. 2) Et Lag Klægmøg. 3) Et Lag Jord eller i dets Sted gammelt Tag, om man har det, og oven derpaa et Lag Jord. 4) Klægmøg, og fortares saaledes med Klægmøg

¹⁾ Paa *Mors* forstodes ved Gødning: Staldmøg eller Hestemøg. Fæmøg eller Ko- og Studemøg kaldtes med et Navn: Klæg m a a g.

og Jord o. s. v., indtil Møddingen er vokset 7—8 eller flere Lag høj. Tilsidst afjævnes den og belægges med Græstørv, for at den desbedre kan holde Vædske. Ikke sjældent blandes i en saadan Mødding et eller to Lag Mergel, det ene indeni, og det andet ovenpaa Møddingen, eller blot et Lag ovenpaa, men er det Kalkmergel, da et ganske tyndt Lag. Paa J o l b y g a a r d (Morsø Nr. H.) var der fjorten Stykker Jord, hver paa 6 Td. Land, der blev besaaede i fem Aar: 1 Aar med Vaarbyg, hvortil gødedes i Rækker, naar Vaarsæden var lagt; da pløjede man 4 Furer midt paa Grønjobsageren, hakkede dem i Stykker og dermed blandede og dækkede Møget i en sammenkastet Række langs ad Ageren. Denne Blanding spredtes straks før Høst og nedpløjedes om Efteraaret. Uagtet Møgblanding var almindelig i 1811, gødedes dog ogsaa stundom med ene Klægmøg, naar man enten havde godt Forraad deraf, eller agtede at saa Rug paa Gødningsen. Naar Klægmoddingen var bortført, belagdes Stedet med et Lag Jord eller Græstørv ligesom til en Blandmødding. I Almindelighed antoges o. 1811, at af Blandmøg behøvedes til en Tønde Alsædsland eller 8000 □-Alen 100 Læs, og til en Tønde Land af anden Jord eller 10 000 □-Alen 70 til 80 Læs; men derimod af Klægmøg kun 50 Læs. — Langt ned i det 19. Aarhundrede brugte man paa Mors Blandingsmøddinger. I 1860'erne blandede i Sejerslev hver Gaardmand 2—3 Møddinger, først Halm, saa Jord, saa Staldgødning og Mergel, og det blev de ved med saa højt, som Hestene kunde kravle op. I den nyeste Tid har rigelig M e r g l i n g og Udførsel af G ø d n i n g s k a l k givet Morslands Marker en Frodighed, som man ikke i Blandingsmøddingernes Tid kunde have tænkt sig Muligheden af.¹⁾ Samme Aar, 1811, som Provst C. Schade skrev sin fortrinlige Bog om Mors, hvori han meddelte ovenanførte Oplysninger om Øens Gødningsmetoder, fik Pastor (senere Provst) Knud Aagaard i Agerskov sit Arbejde: »Veiledning til en Gaards Drift

¹⁾ August F. Schmidt: Morsingboer i gamle Dage I (1930), 73—76.

i Hedeegne« offentliggjort. Heri er ogsaa — som vi véd — udførlige Oplysninger om Gødningens Formerelse meddelet Aagaard, at den bedste Blandingsjord er Grøntørv, der er afgravet paa Enge, saa tynde som Fladtørv eller af et Par Tommers Tykkelse, eller Tuer af ujævne Enge. Tørvene maa være halvtørre, naar de sættes i Møddingen. Er de alt for tørre, kan de ikke bræmme eller brænde sammen. Er de for vaade, staar der Mullenhed i Møddingen. Blandingsmøddingen anlagdes ogsaa i Sønderjyllands Hedeegne lagvis — som i Egnene Nord for Limfjorden —, først Sajtørv, derefter et Lag Faare- eller Hestemøg, saa et Lag Sajtørv, derover et Lag Møg o. s. fr. En saadan Mødding anlagdes helst ved St. Hansdagstide; den vilde saa straks geraade i Hede eller Bræm, efter 5—6 Ugers Forløb vilde den være sammenbræmmet og til Mikkelsdag være tjenlig at udage til Rugsæd. Dog var det bedre at lade den staa til næste Aar og altid have en gammel Mødding i Forraad. Til 9 Læs Sajtørv toges i det mindste 1 Læs Klægmøg, saa en Mødding paa 100 Læs bestod af 90 Læs Tørv og 10 Læs bart Møg(!). Af denne blandede Gødning burde efter Aagaards Mening gives et temmeligt tykt Lag: 10 Læs til en Skp. Rugsæd:

»Man kan derefter vente sig en meget god Rugkierv, og dersom Ageren derefter udlægges, vil man see god Virkning deraf paa Græsset. Ved saadan Møgblanding er man istand til at giøde 2 Gange i hver Omgang isteden for 1 Gang. Er den sædvanlige Brug f. Ex. at tage 2 Rugkierve efter Giødning, saa kan dog ikke giødes med mindre end 4—5 Læs Klægmøg til 1 Skp. Rugsæd. Deler man nu denne Giødning saaledes, at man først til Myrtrug [ø: første Kærv] giver 3—4 Læs, som ved lidt Blanding kan formeres saaledes, at det kan være tilstrækkelig til 1 Skp. Rugsæd, saaer man nu Stubbeoghvede efter Rugen, og det 3die Aar atter giøder til Rug med Markmøddingen, hvori 1 Læs Klægmøg ved Blanding er formeret til 10 Læs, saa faaer man for samme Giødning ligeledes 2 Rugkierve, og den sidste er nu meget sikrere og bedre, desuden faaer man en Boghvedekierv ind imellem 1ste og 2den Rugkierv, som kan ventes god, og da man nu udlægges sin Jord med Giødning, saa kan man vente en langt bedre Græs-

ning. Den bedre Græsning lægger ogsaa mere Kraft i Jorden, naar den næste Gang skal optages til Sæd. I alt dette har man altsaa Betaling nok for sit Arbejde med Møgblendingen. Endskiønt den sidste Gødning kun indeholdt lidet Møg imod saa megen Mor¹⁾, saa vil den dog opfylde sin Bestemmelse; thi det er Mørens Natur, at den giver een god Rugkierv og siden rigelig Græs. Til at formere Græsningen kiender jeg intet tienligere Middel end Mor, og til at forbedre den intet kraftigere end Mergel.²⁾

I de magre Egne af Sydøstjylland spillede Fyldemøddingerne ogsaa en stor Rolle. Staldgødningen blev blandet med Hedetørv eller forskellig Slags humusrig Jord. Ved denne Beblending rakte Staldgødningen videre, og dens Virkning blev sikrere, idet den flydende Gødning ikke saa let gik tabt, da Tørvene opsugede Ajlen i de daarlige Møddingsteder³⁾. — I det sydvestlige Jylland⁴⁾ fyldtes to Gange aarligt Gaardspladserne med et godt Lag Fladtørv fra Hederne. Tørvene blev lagt for »at samle til Træk« $\varnothing$: opsuge Ajle og Møddingsaft. Lyngtørvene blev, efter at de var gennemtrukne af Gaardvandet og traadt smaat af Kvæget, samlet sammen i Dynger, for lidt efter lidt lagvis at sammenblandes med Staldgødningen i Møddingstedet.

Heraf fremgik Blandingsmøddingen, hvori Trækmaterialet var rigeligst til Stede, undertiden $\frac{2}{3}$. Det var et betydeligt Arbejde at faa tilvejebragt saadan en Mødding, der ogsaa skulde omstikkes. Det var forbunden med megen Kørsel at faa en fuldkommen Stak Blandingsgødning. Skikken holdt sig længe, da Blandingsmøddingerne var nødvendige i Vestjylland, hvor Gødningen var ret kraftløs. Urinen sank i de utætte Staldgulve, og Halmen fodredes op. De omtalte Møddinger gavnede Markerne, men skadede Hederne, hvorfra Fyldtørvene blev taget, — en Betragtning, som ogsaa *Chr. H. Møller* er inde paa i sin Beskrivelse af Blandingsmøddingerne, som han kendte

¹⁾ Mor $\varnothing$: den øverste Skorpe af Heden.

²⁾ Knud Aagaard: »Veiledning«, 370—378. Litteratur om ældre Tidens Gødningsforhold og Agerdyrkning findes i *K. Hansens* »Fortegnelse over danske Landbrugsskrifter« (1900), 86—89.

³⁾ J. B. Krarup: Landbrugets Udvikling I (1895), 396 ff.

⁴⁾ Smsts. III (1899), 289 ff.

dem fra Giveegnen Vest for Vejle. Møllers Skildring af Møddinger og Gødningsarbejde¹⁾ svarer til Oplysningerne hos Krarup fra Sydøstjylland.

Vi skal endnu høre et Par Optegnelser om vort Emne fra Jylland, først en fra Egnen Vest for Aarhus. Paa *P. Chr. Hummeluhr's* Fødegård i Skjoldlev i Sabro Herred (hvor Hummeluhr blev født 1837) havde man — som paa de øvrige Gaarde i Egnen — kun sparsom Gødning paa Grund af den daarlige Avling og det deraf følgende ringe Kreaturhold. Man søgte da at formere Gødningsbeholdningen ved stadig at grave Møddingstedet dybere, idet man, hver Gang Møddingen udkortes, tog et Lag Jord med, som var gennemtrængt af Møddingvandet. Men Stedet blev da til sidst saa dybt, at Hestene ikke længere kunde trække Læsset op deraf. Det kunde ikke nytte at fylde ny Jord i, da Stedet aldrig senere kunde blive saa fast, at der kunde køres derpaa med Læs. Man fandt da paa i den tørre Sommertid at fylde Hullet og saa straks efter lade Møddingstedet pikke. Derefter kørte man saa afskrælet Muldjord paa, som blev taget fra Byens Fællede eller andre Steder, hvor det tilsyneladende ingen Skade kunde gøre. Derved fik man en betydelig Del mere Gødning. Men Ænderne mistede den dejlige Møddingflod, der lignede en lille Dam, og hvori de laa og snagede Dagen lang²⁾.

Dernæst en Møddingskildring fra Herningegnen. Til den magreste Sandjord (og da tit ogsaa til den bedre Jord) dannede Folk i Hammerum Herred ofte Markmøddinger paa den Mark, der skulde gødes til Rug i Efterhøsten. Man lagde i Forsommeren et tykt Lag Hede-tørv, helst Mortørv, i saa stor en Firkant, som Møddingen skulde være, derpaa et Lag Møg, saa et Lag Tørv o. s. v., til Møddingen havde en Højde af omtrent 1½ Alen eller derover. Møddingen blev saa dækket med et Lag

¹⁾ Vejle A. Aarbøger 1918, 75—76. Jfr. Naturens Verden, Januar 1939, 19: om Blandingsmøddinger i Hedeegne.

²⁾ Aarvog for dansk Kulturhistorie 1900, 73 f.

Tørv og derefter renskaaren i Siderne, saa disse omtrent var lodrette. Det afskaarne blev lagt ovenpaa ved Ydersiderne og jævnet skraat indad, saa den blev højest ved Siderne og lavest i Midten, hvorved den samlede Regnvand, og det fremmede Gæringen. Det var bedst, naar de omtalte Tørv blev finhakkede, mens Møddingen blev dannet, da de saa blev bedre gennemtrukne af Gødningen, og det var ogsaa til stor Lettelse, naar Gødningen skulde spredes paa Agrene. Hvor der var Snoge, og det var der ikke saa faa Steder i Herredet, var disse Møddinger et yndet Opholdssted og Ynglested for dem, og man kunde om Sommeren i varme Dage se mange Snoge ligge der imod Solen¹⁾.

Og endelig skal vi konfronteres med *H. P. Hansens* Optegnelser om ældre Tidens Møgarbejde i Ø r r e e g n e n Nord for Herning. De viser bl. a., hvor nær op til vore Dage gammel Gødsknings teknik har holdt sig i Hede landet. En vis Rolle i det primitive Landbrug spillede *æ Mark'møring*. De gamle, lerklinede Huse blev om Vinteren beskyttede med Træk, d. v. s. Hedetørv, der var sat op mod Hussiderne. Hvert Foraar blev dette Træk fjernet, en Del blev brugt i *æ Møringstæj* i Gaarden, og en Del blev kørt ud til Markmødding paa en firkantet Plads oppe i Marken. Først satte man et Lag Tørv paa Højkant, og derover spredte man en *Gredl Måg*²⁾. Saa lagde man et Lag Tørv paa Siden ovenpaa, og derpaa blev atter spredt et tyndt Lag Gødning hjemme fra Gaardens Mødding, og saaledes blev man ved. Møddingen blev anlagt saaledes, at man kunde køre op paa den, og den var gerne 2—3 Alen høj. Saa skulde det ligge hen Sommeren over for *o bræm*, og om Efteraaret blev der sendt en Par Karle ud for at hakke Møddingen op, hvorefter man kørte »Gødningen« ud. Men *ræj'n Måg* var det ikke, og det var en almindelig Snak, at der skulde *ti Læs Træk te-n Kal-lo't*, ja en Kone i Bordning mente endog, at man

¹⁾ Hardsyssels Aarbog 1914, 50.

²⁾ Gredel: et tyndt Lag (Hinde).

havde beregnet *syv Læs Torre te-n Fo-rknæver*. Lidt var der vel om det, og en Historie, H. P. Hansen, Herning, som Dreng hørte, skulde være passeret i Sunds, lyder ikke hel usandfærdig. En Knægt stod og læssede Møg paa en Vogn fra en Markmødding. Lige med et standsede han sit Arbejde og raabte glædestraalende: »*Få'er — Få'er — hæ-æ en Lo't!*« — »*De æ dæ dawl et'?*«, svarede Faderen, der straks kom hen for at konstatere, at Analysen var rigtig. Sandt er det i hvert Fald, at en Pige fra Sunds, der tjente hos en Mand i Holing ved Herning, en Dag stod og tudbrølte, da hun var sendt ud for at sprede Godning. Manden spurgte til, om hun var syg. Nej — men hun kunde ikke *fo æ Måg te o go' te*, og hjemme i Sunds var hun vant til, at det ikke vilde slaa til¹⁾.

Nu har man vist Rede paa alle Dele vedrørende Blandingsmøddingerne, som antagelig ingen ønsker at besidde mere sammenhængende Læsning om, end her er givet.

For en Fuldstændigheds Skyld skal dog meddeles, at man ogsaa kender denne Godningsmetode fra de Egne af Jylland, der ikke er omtalt i det ovenstaaende. F. Eks. er Blandingsmøddinger skildret i *C. Dalgas'* Beskrivelse af *Vøjle Amt* (1826), 73—75, *J. C. Halds Bog om Randers Amt* (1827), 73, foruden naturligvis i Beskrivelserne fra det nordlige og vestlige Jylland. Paa Øerne, i frugtbare Egne, har man ikke haft nær den Besvær med Gødskningen som i de magre Egne af vort Land, ihvorvel man ogsaa paa de to Øgrupper har kendt til Godningsblanding. I *Beskrivelsen af Odense Amt* fra 1843 oplyses det, at man i Nordfyn tilførte Godningen Mudder, Dynd, Tang, Mosejord og god Muld.

Da man havde rigeligt med Halm paa Fyn, kunde man rutte med den til Stroelse, hvorfor Møddingerne blev meget halmrige. Fynboernes *Halm møddinger* havde stor Lighed med Nordjydernes Blandingsmøddinger. Tit søgte man, iflg. J. B. Krarup, at faa Ajlen opsøgt af

¹⁾ H. P. Hansen: *Trange Kaar* (1932), 26—27.

Halmstroelse, da Torvestroelse kun sjældent anvendtes paa Øen. Møddingerne var tit omhyggelig tildækkede med Halm eller Tang¹). I halmrige Egne, f. Eks. paa L a n g e l a n d og S a m s ø, anbragtes Halm paa Markveje el. lign. St., hvor den ved Færdsel kunde slides i Smaastykker, inden den blev kort ud paa Marken som Gødning.

Til Blandingsmøddingerne hører den gødningsmæssige Udnyttelse af T a n g e n.

»Intet Land har i Tidens Længde kunnet bevare sin Frugtbarhed, medmindre et tilgrændsende Hav afleirer frugtbare Lag eller opdynger Gjødningsforraad af Havplanter, eller en Flod, saaledes som Nilen, medfører Smuld fra de høiere liggende Steder.«

Denne Udtalelse af Professor *Victor Prosch* i Tidsskrift for Landøkonomi, IV Rk. 1 (1867), 193 f., er fremsat, før Kunstgødningen var bleven almenkendt og havde gjort Epoke i dansk Landbrug, hvorfor Udtalelsen ikke længer har Gyldighed, men i 1867 og før dette Aar var den rigtig nok, idet man i ældre Tid i høj Grad maatte se hen til at udnytte, hvad der aflejredes af Gødningsforraad fra Havplanter ved vore Kyster. De Havplanter, der hyppigst driver i Land, er Algearterne T a n g, der anvendtes ikke alene som G ø d n i n g, men ogsaa til at fyre op med paa Ildstederne, til Tækning af Huse (især paa Læso), til Udstopning af Sengetøj, til Hegnsætning m. m. Da megen Tang brugtes som S t r ø e l s e, var dens Vej direkte fra Kvægets Leje og til Møddingen jo forlods givet.

Fra alle Strandegne af vort havomskyllede Land foreligger der (navnlig i »Amtsbeskrivelserne«) Oplysninger om Tangens Anvendelse som Gødning. I 1811 nævner Provst *C. Schade* i sin Beskrivelse af M ø r s, at paa denne Ø brugtes alle Slags Ferskvands- og Saltvandsplanter som Gødning. Særlig fremhæves den saakaldte

¹) Landbrugets Udvikling IV (1901), 226.

Ræ, o: almindelig Kransblad (*Chara vulgaris*)¹⁾, der bjærgedes med megen Omhyggelighed, naar den ved Efteraarsstormene rev sig løs i Fjorden og drev i Land. Den bjærgedes med en dertil indrettet stor Trærive, Rækræt, og førtes paa vinterpløjede Agre, der saa ikke fik anden Gødning. Hvor det omkring 1811 endnu var Skik paa Mors om Efteraaret at føre Klægmoget paa Agrene og tildække det med Jord i smaa runde Hobe, brugte nogle at komme Ræ imellem Klægmoget. Beboerne i de Landsbyer, hvis Marker støder til Limfjorden, havde hver sit Ræskifte i Forhold til deres Hartkorn, og da Ræen ikke alle Steder faldt i lige Mængde, blev Ræstranden gerne aarlig byttet ved Lodkastning. Pastor *Andreas Thaning*, der var Præst i Dragstrup-Skallerup paa Nordvestmors i 1834—36 har i nogle Erindringer (Saml. t. jydsk Historie og Topografi, 3. Rk. V., 562—63) fortalt levende om Ræbjærgningen ved Dragstrup Vig²⁾:

»Fjorden er paa sine Steder meget rig paa Tang af flere Arter, og ved Storm og stærk Strøm rives denne løs fra Bunden og driver op langs Siderne af Fjorden ... Naar der nu indtræffer Storm med stærk Strøm og Paalandsvind, og Tangen driver mod Land, gaar der Bud omkring fra Sognefogeden, at der skal bjærges Ræ, som Tangen kaldes, og at de dertil berettigede skulle lade deres Folk møde. Min Karl kom ind for at give Melding om Bjærgningen og sagde, at han straks gik ud med Folkene. Jeg havde Lyst til at se den Bedrift og gik derud. Jeg blev da højst forbavset ved at se, at vor Bryggerspige var taget med af Karlen. Jeg troede, at han, da han nævned Folkene, havde ment Andenkarlen og Tærskemanden. Saa snart jeg saa den stakkels Pige staa næsten ude i Vandet i det forrygende Vejr, med Klæderne flagrende i Blæsten, overstænket og tilsolet, sagde jeg straks

¹⁾ Ræ [maaske samme Ord som oldn. hræ (no. Ræ), Lig. Aadsel (ogsaa om Vraggods, Skrammel o. lign.), og vel egl. om den opdrevne, visne eller forraadnede Tang o. lign.] Salt- eller Ferskvandsplanter, Tang o. lign., der driver op paa Bredden (og anvendes til Gødning, Tækning osv.); spec. om Strandkløver, Bændeltang eller Kransaal. Alle Slags Tangplanter havde i det nordl. Jyll. Fællesnavnet »Ræ« (Ordbog o. d. danske Sprog, Bd. 18, 1939, Sp. 81—82).

²⁾ I Modelbogen fra Aar 1686 nævnes just Dragstrup som et Sted, hvor Tang brugtes som Gødning.

til hende, højt og bydende, saa de nærstaaende kunde høre det: »Gaa du straks hjem, An' Krog! Det er ikke passende Arbejde for dig;« og hun var ikke sen til at komme af Sted. Jeg raabte saa højt, fordi jeg saa, at der ogsaa var Piger fra andre Gaarde, og jeg gerne vilde, at de skulde vide andres Mening om dette for Kvinderne upassende, ja usømmelige Arbejde. Hvor vidt de tog sig det til Hjerter, véd jeg ikke. Man har næppe gjort det; thi der fordredes i Almindelighed meget af Fruentimmerne. Vi fik samlet os en god Portion Ræ. Efter Øens Skik forbliver denne sammenhobet i Nærheden af Fjorden, og naar den har ligget en god Tid udsat for Sol og Luft, køres den hjem i Møddingen og blandes med den eller, hvad der var fornuftigere og brugtes af adskillige, blandes med Gødningen ude paa Marken for siden at føres ud paa Jorden.« —

Det var ikke godt at faa tør Tang pløjet ned, da den næsten ikke var til at faa til at raadne (medd. fra Dragstrup, S. 1938), en Oplysning, der stemmer med *Steen Blichers* Skildring af Tang som Gødning i »Viborg Amt« (1838). Her føjer Blicher til i en Note, at han mange Steder i Hads Herred (Nord for Horsens Fjord) har set ikke alene Strimler, men hele Biller (Klumper) Tang opløjede, der, naar de nogen Tid har ligget i Sol og Vind, blev lige saa tørre, hvide og stærke, som de havde været for — »Gud veed, hvor længe siden«. »Vore Forfædre« — sagde en Bonde til Blicher — »har fortalt: at deres Forfædre havde hørt sige af, at de engang i gamle Dage havde hentet Tang ved Havet til at strøe med«¹⁾. — Lidt længere omme i sin Amtsbeskrivelse²⁾ nævner Blicher, at paa Drejø — »som man kunde kalde Tanggjødskningsens rette Hjem — faaer Alsædejorden ved Hjælp heraf Gjøde hvert andet Aar; og har nu i flere Generationer viist en uforandret ægyptisk Frugtbarhed. Østersøens Tang rivaliserer her hældigen med Nilens Dynd«. Blichers Udtalelse er ikke helt ved Siden af. Han havde maaskø sin Viden fra den tyske Landøkonom *von Essen*, der besøgte Drejø i 1805 og som i sin Bog: »Mærkværdige Jordbrug i Danmark og Tyskland« har givet en Skildring

¹⁾ St. St. Blichers Samlede Skrifter, Bind 22 (1928), 17.

²⁾ Smsts., 21.

af denne Ø's gammeldags og meget ejendommelige Landbrug. Jordbundens naturlige Beskaffenhed var her gult bindende Ler med noget Sand, men ved stærk Gødskning med Tang var Jorden i et Kvarters Dybde forvandlet til en skor, graalig Muld. Efter hver Storm begav Jord-ejerne, med Oldermændene i Spidsen, sig til Stranden og delte den opskyllede Tang — baade Søgræs og Bladtang — i lige Dele; Tangen kortes sædvanligvis straks hjem til Byen, hvor enhver satte sin Del i Stakke; kun i Saatid og Høst lod man den staa i Stakke paa højere Steder ved Strandbredden, til man fik Tid at køre den hjem. I Byen stod Tangstakkene nær ved Møddingen, der fyldte Pladsen i Gaarden mellem Huslængerne. Paa Møddingstedet lagde man først et Lag Tang 1 Fod tykt. Derpaa dryssede man Gødningen fra Husdyrene i et tyndt Lag; dette til-dækkedes atter med et Lag Tang, og saaledes blev man ved, saa længe Kvæget stod paa Stald. Hele Gaarden var Møddingsted; men man gik rent og blødt der; for begyndte det at blive skiddent, hentede man nogle Læs Tang og lagde paa. Hver Gang Kvæget vandedes, blev det drevet frem og tilbage over Møddingstedet for at trine og blande Gødningen og Tangen sammen. Naar Hestene var ledige, red en Dreng med to Heste paa Kryds og tværs rundt over Møddingen, alt for at blande Tang og Gødning og findele Tangen¹). Under Svinene strøede man tykt med Tang og lod dem gennemælde og gennemrode den. Ube-arbejdet Tang var uden Gødningsværdi, mente man, da den ikke kunde raadne i Jorden. Naar Byg fulgte efter Rug, Byg eller Havre, blev der altid godet med Tanggødning.

¹) Den samme Fremgangsmaade brugtes ogsaa paa Avernakø. hvad man ser af Øens Vedtægt fra o. 1706, hvor det i § 56 bestemmes, at hver Mand maa lægge Tang paa sine Møddingsteder og Gaardsteder, saa vidt hans og hans iboende Gaardsted tilhører og ej videre enten paa Gader eller Stræder eller sin Nabo til Hinder. Hvo herimod gør, bøde til Byen 4 Mark og straks tage Tangen bort, naar paa-klages, saasom Gader og Stræder bør være fri og rene for sligt (V V I, 434). Man ser heraf, at Tanggødskningen er en gammel Gødningsmaade paa vore Sydhavsøer. — Ogsaa paa Langeiland brugtes den som Gødning; i vore Dage til at dække Kartoffler og Roer med, og saaledes fremdeles i alle vore Kystegne.